

Könyvtári statisztika könyvtárosoknak

Viszontválasz Somogyi József írására

A lap februári számában megjelent írásom (*Könyvtárügyünk az ezredfordulón – a statisztika tükrében*) júniusban figyelmes olvasóra talált. Somogyi József, a Könyvtári Intézet statisztikus illetékese 18-án megküldte a cikkemre készített – azal közel azonos terjedelmű – válaszát. Ennek alapján reagálok, remélve, hogy a lap júliusi számában a hozzám eljutott anyag lát napvilágot. Csak az olvasónak lesz kicsit nehéz: egyszerre kell – gondos mérlegelés végett – látnia a februári, júliusi és augusztusi számokat (ahol ezek a soraim – remélhetőleg – nyomdai formát nyerhetnek).

Somogyi írásának legfőbb mondandója számomra, hogy a magyar könyvtárstatisztika még rengeteg megoldatlan gonddal küszködik:

- nem remélhető egységes statisztika az iskolai könyvtárakkal;
- nem kemények a forintadatok („a magyarországi könyvtárak 45%-a nem önálló költségvetésű, és így nem tudja közölni a teljes költségvetését”);
- a könyvtárak alapterülete és nyitvatartási ideje sem kemény adat („az alapterület az iskolai–felsőoktatási könyvtárak [...] esetében lényegtelen” – állítja Somogyi –, s én a magam részéről fureszkodom, sőt mint korábbi egyetemi könyvtári felelős épp az ellenkezőjéről vagyok meggyőződve) stb.

A válaszcikk 1–15. pontja sok érdekes statisztikai problémára világít rá, miközben nem kíméli olvasóját a statisztika relativizálásának gondolatától sem, ami elég érdekes *ars poetica* egy statisztikus tollából. Írásának ez egyik fő rétege, a témákat igen hosszan lehetne fejtegetni, alátámasztva vagy kétségbe vonva statisztikusunk sommás állásfoglalását. Számomra mégis a továbbiak tűnnek fel különösen érdekesnek

Bírálom több hibát, tévedést fedez fel írásomban, amiért külön hálás vagyok. Rámutat például, hogy hasztalan hiányolom a Neumann-házat, mert az ott látható a Könyvtári Intézet honlapjának *statkiad02.zip* címe alatt (köszönöm pontosítását, bár kicsit töprengek azon, hogy a közhasznú statisztika használója végül hány helyen kell, hogy tájékozódjon...). Kár viszont elhallgatnia, hogy a Neumann mellett a *Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ*ra is rákérdeztem – erről viszont szót sem ejt. Ezért korai lenne a kiinduló írásomban kért tisztázó gondolatcseréről („ideje újrafogalmaznunk a könyvtár mibenlétét”, írtam) lemondani.

Bírálom a következő (16–27.) pontokban, írásának terjedelmileg mintegy kétharmadában érdemi módon igyekszik aláásni némely megállapításom valóságtartalmát vagy hitelét. Írásom *Öt év települési könyvtári ellátása* című fejezetében több általánosító megállapítás kapott helyet. Ha azt írom, hogy „nőtt a könyvtárak száma”, akkor Bírálom leszögezi: „nem a könyvtárak száma nőtt”, hanem a sikeres

felderítés eredményez nagyobb számot. Ez elég kedves szörszálhasogatás. Számomra a lényeg, hogy a 2002-es települési könyvtári statisztika 2853 önálló könyvtárról tudósít. Ennek tizede lenne egy egészséges rendszerben megfelelő szám. Végre ezt kellene megbeszélni: tényleg minden önkormányzat legyen-e könyvtárfenntartó (elvbén, mert hisz gyakorlatilag úgysem képes rá)?! Miért van a 60 milliós Egyesült Királyságban néhány száz önkormányzati közkönyvtári szervezet (ennek tízszerese a szolgáltatóhely), miközben 60 százalék közelében mozog a lakossághoz viszonyított beiratkozott olvasói arány, nálunk viszont több ezer a könyvtári szervezet, s az olvasói arány 14 százalék?

A 17. pont kétségbe vonja azon állítást, miszerint „nőtt az olvasói kedv, de ez nem fejeződik ki a kölcsönzésben”. Ráadásul ez a cáfolat enyhén szólva meghökkenítő: megállapítja, hogy a „felderített könyvtárak nagyobb része szakkönyvtár, melyek használatában korántsem hangsúlyos a kölcsönzés”. Ne feledjük: e fejezetben a *települési* könyvtárak négyéves fejlődéséről szoltam – akkor itt miért játszanak szerepet a szakkönyvtárak Bírálóm szerint? Tények: négy év alatt 6 százalékkal nőtt az olvasók száma a települési könyvtáraknál – írtam –, eközben a kölcsönzés 2 százalékkal csökkent. (Zárójelben: a kölcsönzési teljesítmény csökkenése más országban is tapasztalható, például az angolok komolyan aggódnak miatta, de a tendencia megfordításához először – minimálisan – a jelenséggel érdemes tisztességesen szembenézni, s nem bagatellizálni).

1998-ban 1,2 millió darab új beszerzésű dokumentum került a települési könyvtárakba, 2002-ben pedig 35 ezerrel több (1,236 ezer). Bírálóm rámpírít: nem derítettem fel az okokat (átlagár növekedése). Ez gyermekes fogás, hisz korábban magam is utaltam az inflációs hatásokra. Lényegi megállapítással, hogy ma nálunk minden nyolcadik lakosra jut egy új dokumentum, miközben minden ötödikre kellene egynek jutnia (a legfrissebb finn szándék minden harmadik lakosnak juttatna egy-egy kötetet), nem kívánt foglalkozni.

Számomra *tartalmilag legszomorúbb* a 19. pont, ahol Bírálóm élcelődik a teljes kiadáson belüli arányokról szőtt gondolataimon. Meghökkeníti a „libikóka”: „ha erre kevesebbet költenek, arra több jut”. Igen, vallom, hogy csak így fogható fel a kiadási oldal. Ha családom költségvetéséből többet költünk ételre (italra, közlekedésre, kommunikációra, gyógyszerre, bármire), akkor a többi tételre nyilván kevesebb jut. Ha az állami költségvetés növeli az autópálya-építkezést (nyugdíjat, adószolgáltatást, pártok támogatását stb.), akkor a többire kevesebb jut. Ha a magyar könyvtárak nem tudnak költséghatékonyan működni, akkor nem jut elég pénz állománygyarapításra. Ismét a „bezzege” angolok: megállás nélkül ennek – az állománygyarapításnak, az új információforrásokkal való gazdagodásnak – lehetőségeit kutatják. Például kimutatják, hogy melyik megyében költenek többet a *gyarapítás-feldolgozás munkafolyamataira* (tehát személyi kiadásokra), mint magára a dokumentumvásárlásra. (Hogy új arányokat könnyű elérni, azt nem állítottam – viszont lehetséges; magam is próbáltam egy tudományegyetem könyvtárában.) Azt gondolom, a forint legyen egységes forint: a könyvtári ráfordítások minden forintja az adófizetők pénzéből – és nem mennyei mannaként – jön, következésképp „kutya kötelességünk” a legjobb célokra, a legtakarékosabban költeni. 1987-ben Hollandiában minden könyvtártípust felölelően azt mondhatták vendéglátóim, hogy a gyarapodás maximum *egy tizedét kell helyben* feldolgozni, a többiek adatait átveszik központi adatbázis(ok)ból. Hol tartunk mi manapság e tekintetben? Bírálóm itt ho-

zott táblázatai – véletlenül-e? – túllépnek a települési könyvtárak körén (miközben az én írásomból ezek körére vonatkozó következtetéseket igyekszik cáfolni), ami *korrekt* eljárásnak aligha minősíthető. Az összes (statisztikába fogott) könyvtárról mondja el tehát, hogy a „gyarapításhányad” 23,30 százalék. Viszont a cikkemben leírt adatot, hogy ez a hányad a települési könyvtárak esetében *bő tíz százalékkal kevesebb* (12,6 százalék!), meg sem kísérli cáfolni.

Nem értem, miért gondolja Bírálóm „mesterségesnek” a *községek és városok* megkülönböztetését (20. pont)? A városrendszer – Erdei Ferencről sok mai elemzőig eléggé bizonyítottan – mindig is húzóereje az országos fejlődésnek. Ugyanakkor az esélyegyenlőség és más értékek védelme érdekében igenis van mondandója a községi lét színvonalmérésének. (Vajon Nagy Attila és mások olvasásszociológiai elemzéseit is kárhoznatni fogja maholnap, mert beszélnek a községi hátrányokról?)

Fővárosi fejezetem sem nyerte el Bírálóm tetszését. Közben ügyetlenül denunciól, ekképp: „a cikkíró az adatokat a legkülönbözőbb módon használta következtetéseihez” (stb.). Példa: „Ha a dokumentumforgalomról szól, a helyben használtakat nem veszi figyelembe”. Válaszom: a fejezetben egyszer az egy könyvtárasra jutó kölcsönzést hasonlítva állítom, hogy a fővárosi közkönyvtári rendszerben ez az országos átlag duplája (18 ezer db/év), másodszer a teljes fővárosi könyvtárügy adatsorai végén mondom (a 30. oldalon), hogy a fővárosban mért forgalom: „20 millió használt dokumentum” (az országosnak csaknem 30%-a). Ezt az adatot a Könyvtári Statisztika 2002-es kötetének 99. oldaláról vettem a kölcsönzés és helybenhasználat adatainak összeadása révén (ott mindkettő 10-10 millió egység, együtt 20 millió). Mi a gond?

Bírálóm legerjedelmesebb pontja a 24., mely a *könyvtárközi kölcsönzéssel* foglalkozó fejezetemet igyekszik célbavenni. Nem tetszik például az a megállapításom, hogy „az ODR-program – települési könyvtári körben – az eredményen nagyságrendileg még nem változtatott”. „Dehogynem” – kezdi válaszát. Táblázat, majd első következtetés: „az abszolút számok növekedést mutatnak”. Ki vonta ezt kétségbe, kérdem. Második következtetés: a FSZEK adataiban benne szerepel 1996–1997-ben a KESZ (Központi Ellátó Szolgálat) hálózati teljesítménye. Később már nem, „1998-tól már szabályosan közöltek adatot”. (No, ez érdekes, ilyen kártyákat tényleg minden „belső” szakember elő tud kapni szükség esetén. Ha ez tudott volt eddig, illetl volna a statisztikában közzétenni: emberek vigyázatok, a FSZEK mostantól végre nem „ludas”, ahogy Bírálóm minősíti). Sőt még „nem belső” is tud „kártyázni”: kérem, nézze meg az 1999-es évről kiadott Könyvtári Statisztika felsőoktatási fejezetében a könyvtárközi kölcsönzés „más könyvtáraknak adott egységek száma” elnevezésű hasábját, és talál a 85. oldalon olyan egyetemi könyvtárat, mely 52 100 egységet teljesített, miközben a többi évben ugyan-ezen rovatban ezen intézménynél csupán 5-6 ezer tétel áll. Ezért „púposodik” Bírálóm 10. táblázatának 1999. évi rovatában az egyéb könyvtárak adott sorában a 101 ezer, miközben 1998-ban 4 ezer (?!), 2000-ben 84 ezer áll. Lát logikát ebben?) A konklúziója: a „települési könyvtárak vonatkozásában az ODR nagyon is hozzájárult az 1998-tól egyértelműen gyorsuló növekedéshez”. Azt hiszem, a növekedést nem vontam kétségbe, most sem teszem. Eredeti szövegemben ez állt: „*nagyságrendileg* nem változtatott”. Bírálóm az ODR-t védi, s közben elsiklik a figyelme a most kurzivált megszorító határozó fölött (például 10-ről 80, 100, 115 = nagyságrendi, mert tízszereshez közeli sáv). Készséggel elfogadom, ha

40—50—60 százalékos növekedést mér, ideje is, hogy ennyi legyen. *Két kérdést* fűzök csak hozzá. E föltre mennyi pénz fordítottak (még tovább differenciálható a kérdés: az adott költési mód volt-e a leginkább eredménnyel kecsegtető?). Ismereteim szerint az ODR öt év alatt mintegy 600 millió forint támogatást használt fel, ebből a 20 települési könyvtár – gondolom – legalább 40 százaléknit, azaz talán 250 milliót. Ha ebből öt év alatt a települési könyvtárak körében mintegy 30 ezer tétellel többet adtak az igénylő könyvtáraknak, az optimális ráfordítás-e? A másik kérdés a külföldi összevetés. Legfrissebb finn adataim szerint 2003-ban a finn közkönyvtárak által adott (5 millió lakos) könyvtárközi dokumentumok száma: 263 ezer darab, e könyvtárak által kapott dokumentumok száma pedig 254 ezer. Vonjunk le egy kis következtetést. A hazai közkönyvtárak könyvtárközi forgalma 2002-ben 76 ezer egység, azaz 7,6 db/ezer lakos. Finnországban (2003-ban) az adott+kapott összesen, tehát a forgalom 517 ezer darab, vagyis 103,4 db/ezer lakos (lásd: <http://tilastot.kirjastot.fi>, átvéve 2004. június 24-én). Itt a „*nagyságrendi*” különbség – egyik országban 130 lakosra jut egy forgalmi egység, másikon 10 lakosra. Cikkem ezen fejezete végén „megnyomtam” a ceruzát, hibáztam, s Bírálóm joggal igazít helyre (tényleg nem 3–5 százalék a skandináv teljesítmény a könyvtárközi kölcsönzés terén a teljes használati forgalomhoz viszonyítva – inkább csak 0,5 százalék –, ugyanis a finn közkönyvtárak 2003-as kölcsönzési teljesítménye – a helybenhasználat ismeretlen – 108,4 millió. Vagyis lakosonként 20 egység fölötti a helybeni kölcsönzés, – nálunk 4 alatti).

Bírálóm az utolsó pontban (27.) nehezményezi Szolnok adataival kapcsolatos lábjegyzetemet, amelyben a 2002-es füzet idevágó adatát hibásnak minősítettem (ezért adtam a 2001-ben lévőt). Eléggé meglep a ragaszkodás egy bakizhoz, melyre a figyelmeztetést e-mailben is felhívtam, kérdésre válaszolva. A Könyvtári Statisztika 2002-es kötetében a 158. oldalon az áll az első sorban, hogy Szolnok „*nem nyilvános*” könyvtáraiban összesen 6322 m² alapterület, 62 fő könyvtári személyzet stb. van, vagyis az alatta lévő Szolnok *összesen* nagyobbik része, ami nonszensz, hisz a nyilvános könyvtárak közül pontosan tudható a megyei könyvtár idevágó adatsora (4577 m² stb., lásd a 16. oldalon, ami több a 154. oldal „nyilvános könyvtárak összesen” sorban szereplő 2945 m²-nél). Az lehet, hogy a nyomtatásnál valahogy felcserélődött a *nyilvános* és *nem nyilvános* könyvtárak adatsora, nekem mindenesetre nyilvánvaló volt, hogy ha egy részösszeg nem helyes, akkor bizonytalan a végösszeg minősége is. Szerintem nem nagy ügy, kár Bírálómnak nagyágyúval lődöznie ilyen kicsi (ön)hibára.

Azt kívánom befejezésül, inkább *valódi kérdésekről vitatkozzunk* a statisztika alapján és ürügyén:

- működőképes-e a mai széttagolt szervezet;
- hatékony-e a működés, a kiadási összegek felhasználása;
- megkapja-e a polgár a szükséges információt, irodalmat;
- miképp lehetne minőségi ugrást elérni a könyvtárközi kölcsönzésben;
- mikor lesz ezer lakosra egy-egy internetes gép a közkönyvtárakban (ingyenes használat)?

Ezekről továbbra is várom az érdemi javaslatokat. Meg arról, mikor és hogyan lesz megbízható és átfogó iskolai könyvtári ellátás. Erről *Fogarassy Miklós* 1988-ban írt (e lap elődjében) máig megszívlelendő sorokat, mint minden más könyv-

tártípus nélkülözhetetlen partneréről és szövetségeséről, amelynek révén képzett könyvtárhasználók jöhetnek (vagy hiányában nem jönnek) a többi könyvtárba. De arról is, mikor és hogyan lesznek „kemény” könyvtári adataink, amelyekből a nem statisztikus is biztonsággal merhet újabb és újabb – néha tán vitatható – következtetéseket levonni.

Sonnevend Péter

Állományapasztás (?)

Pókhálós palack nyakát ütötte le Vajda Kornél az állományapasztásról közreadott, a 3/1975. (VIII. 17.) KM–PM. együttes rendelet felváltását szorgalmazó írásában. Mint tudjuk, a jogi szabályozás értéke – ellentétben a nemes italokéval – az idővel nem javul, hanem romlik. A metaforánál maradván, az idézett rendelet palackjában rejlő ital is megromlott, sőt akár mérgező is lehet. Ezt értem pl. a Vajda Kornél által *nem citált* állományellenőrzési részre: ennek alapján (minthogy a káló mértékét az állományérték ezrelékében határozza meg) minden nagyobb könyvtár vezetőjét eljárás alá lehetne vonni, hiszen egy 12 éves ciklus alatt – az állományapasztás–beszerzés jelenlegi tendenciáját figyelembe véve – az állományok csak kis mértékben nőnek, értékük annál inkább. Elveszni azonban nem értékek, hanem dokumentumok szoktak – a káló összegének a rendelet alapján történő kiszámítása oda vezet, hogy ma már csekély számú hiányzó dokumentum is azonnal a megengedhető hiány fölé tornássa ezt a számot.

Mindez persze lehetne mellékszál is (bár nem az!) a fő kérdéshez képest: apasszunk-e vagy sem? A kérdés persze nem kérdés; aki benne él a könyvtári gyakorlatban, az pontosan tudja, hogy apasztani kell, ennek ezer és egy oka van, akár csak az egyszeri plébánosnak, aki nem harangozott a püspök elé, s a kérdésre, hogy legalább egyet mondjon az ezer és egy ok közül, azt válaszolta: „Nincs harangunk, eminenciás uram...” Nekünk pedig helyünk nincs, és ha tényleg azt akarjuk, hogy a friss irodalmat, sajtót, zenei anyagot az olvasóközönség elé telessük, akkor helyet kell csinálnunk neki. Ez nagyon komoly regulázó tényező – saját könyvtárunkat, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárat is említhetem példának, hiszen a rendszerváltás óta éves beszerzésünk és törlésünk viszonylagos egyensúlyt mutat (hasonlóan a Berzsenyi Dániel Könyvtáréhoz). Apasztásunk indokai nem különböznek a Vajda Kornél – és részben a Mikulás Gábor – által említettől, az apasztás jogi szabályozásáról azonban véleményünk a szombathelyi könyvtárosokéhoz hasonló: rugalmas és kezelhető, formai és lehetőleg ne tartalmi meghatározottságú legyen. Mint könyvtárvezetőnek az *apasztás* nem is jelent teljesen külön értelmezendő munkafolyamatot: ahogy tíz évvel ezelőtt is utaltam már rá*, igazából az állománygyarapítási, állományépítési folyamat logikus részeként gondoljuk kezelni. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárba kerülő dokumentumok a könyvtár feladatköré-

* A rendszerszemléletű könyvtár állományalakítási szempontjai = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994. 10. 10–15. p.

nek, környezete érdeklődési körének, kapcsolatrendszerének, együttműködési körének megfelelően választassanak ki, s a kiválasztással együtt a dokumentumok jelentős részének későbbi sorsa is meghatározassék, például ha helytörténeti jellegű, biztosan megőrizzük, ha bulvárlap, egy év múlva selejtezzük. (A sajtótermékek esetében minden lap őrzési ideje meg van határozva!) A szakirodalom és részben a szépirodalom is folyamatos kontroll alatt áll – itt azonban már az említett ezer és egy ok dönti el a dokumentum sorsát. Ezt pedig valószínűleg jogszabály által soha nem lehet egzakt módon szabályozni. A fentebb említett publikációkban újra és újra felbukkan az „avulás” fogalma – tudjuk, hogy létezik, hiszen a KRESZ korábbi kiadásait nyilván értelmetlen tartogatni, mert a már nem létező előírásokra senki sem kíváncsi, a helyesírási szabályokra is mindig az utolsó kiadás a mérvadó – de az „avulás” megítélése mégis egyre nagyobb nehézséget okoz. Ennek oka többek között – a tíz évvel ezelőtti állapotokhoz képest – abban is keresendő, hogy a mindenki által vágyott elektronikus kapcsolatrendszer hirtelen szélesre tárta a könyvtárak kapuit, s az eddig lokálisan, saját környezetük által „meghatározott” intézményeket rendkívül széleskörűen értelmezett felhasználói kör számára tette hozzáférhetővé. A paradox helyzettel való „értetlen” szembesülés éppen Mikulás Gábor gondolatmenetében érhető tetten, aki többször utal a rendszerre, mint meghatározó tényezőre, ám a könyvtárakat folyamatosan mint lokális szolgáltatókat jeleníti meg. De hogyan legyen a rendszer potenciálisan sokoldalú szolgáltató tagja az a könyvtár, amely az általa (és a nyugat-európai közművelődési könyvtárszervezési elvek által) ajánlott módon, az áruházakhoz hasonlóan csak a legkurrensebb, divatos holmikat tartja a polcain, a többit folyamatosan kiszórja? A gyűjtemények építésénél a könyvtárhasználók igényeit kell figyelembe venni – márpedig a jelenlegi magyarországi könyvtárhasználati szokások (ellentétben a nyugat-európai, erősen szabadidő-centrikus, rekreációt szolgáló igényekkel) döntően tanulási, ismeretszerzési célúak. A felsőoktatás és az életen át tartó, folyamatos tanulás, a felnőttképzés különösen nagy étvágyú megrendelő – mondhatni, mindenevő. Az egyre teljesebben feltárt OPAC-ok pedig bevilágítanak a könyvtárak rejtett zugaiba is, a könyvtárközi kölcsönzés útján, az államilag támogatott küldés segítségével a lokálisan meghatározható olvasói rétegnél sokkal szélesebb körű igénybevevői kör jelenik meg „asztalainknál”; számtalanszor előfordul, hogy korábban kézbe sem vett művekre, újságokra, hanglemezekre érkezik kérés. (Nemrég küldtünk el könyvtárközi kölcsönzésbe egy '60-as évekbeli, véletlenül itt ragadt vegyészeti kézikönyvet – a mű rögtön „elveszett”, a kártérítési eljárás során az antikvárius szakértő legkevesebb 15 000 forintra értékelte, mondván, hogy igen érdekes kísérletek, receptek szerepelnek benne. Azóta is van rá előjegyzés, érdeklődés – most akkor avultnak tekinthető?)

A könyvtárak állománygazdálkodását tehát számos szempont befolyásolja. Jelen vannak az anyagiak is, bármennyire is igyekszünk a szakmai érvek közül száműzni a pénzt: a kisebb, rosszul dotált városi–községi könyvtárak némelyike valósággal rátapad a rendszerre vagy annak néhány tagjára, ezzel pótolva beszerzési hiányosságait. A nagyobb (küldő) könyvtárak is komoly anyagi gondokkal küzdenek a felsőoktatási és a közkönyvtári szférában egyaránt; a hiányok miatt egyre több feszültség keletkezik a rendszerben, amelynek következtében az apasztás dinamikája lefékeződik, az „avulás” fogalma pedig átértékelődik. Az elektronikus dokumentumok nem minden esetben pótolják a nyomtatottat, használatuk géphez kötött, bürokratikus nehezített (*lásd* CD-ROM-ok kölcsönzése).

További problémákat vet fel az on-line szolgáltatások biztosítása, az elektronikus könyvek, folyóiratok előfizetése; esetükben az „apasztás” nem más, mint az előfizetés lemondása.

Amennyiben tehát – visszatérve a Vajda Kornél által feltett kérdésre – a jogi szabályozás lehetőségeit keressük, amely a könyvtári rendszer egészére érvényes lenne, akkor választ kell adnunk azokra a problémákra is, amelyek a könyvtári rendszer egészét foglalkoztatják. A könyvtárak profilja, gyűjtőkörü gyakorlata kis-sé zavaros képet mutat: a megyei könyvtárak (és lassan a nagyobb városi könyvtárak is) – részben az ODR-támogatásnak köszönhetően – általános gyűjtőkörű könyvtárakból általános gyűjtőkörű szakkönyvtárakká kezdenek válni; az egyetemi, főiskolai összevonásokat, újabb és újabb szakok indítását nagyon nehezen tudják követni a felsőoktatási intézményi könyvtárak, a fellépő hallgatói igények jó része ismét a könyvtári rendszer egésze felé terelődik. A kevés pénzből gazdálkodó, de erős olvasói nyomás alatt álló könyvtárak mit tehetnek ilyen esetben? Igyekeznek a rendelkezésre álló forrásokat „ésszerűen” felhasználni, „értékes” irodalmat, időszaki kiadványokat, közhasznú információs adatbázisokat vásárolni, előfizetni. Ez az irodalom azonban – megjósolható – ismét csak a rongyolódás vagy a tartalmi ellehetetlenülés miatt fog avulni. Ráadásul az eleve kevés példányban beszerzett könyvek – ez is közhely – jelentős számban a prézensz állományokba kerülnek, ahonnan még nehezebb a kivonás. Az időszaki kiadványok esetében – ha választani kell a magazin és a szakfolyóirat között – legtöbb esetben az utóbbit választja a könyvtár vezetése; ugyanígy tesz a könnyűzenei és a komolyzenei CD esetében is. Az állományok pedig így nem fognak apadni...

Úgy gondolom, hogy a közös problémákon csak közösen lehet segíteni – erre már számos kezdeményezés indult el, csak még nem fogta át a könyvtári rendszer egészét. Az ODR létrejötte sokat javított az olvasók hozzáférési lehetőségein – nagy probléma ugyanakkor, hogy a könyvtárak anyagi lehetőségei (amelyek a rendszer egészének teljesítőképességét adják) éppen ebben az időszakban romlanak, vagyis a szekér elkerülheti a lovakat, az igények nagy száma és a könyvtárak korlátozott teljesítőképessége akár szolgáltatási zavarokhoz is vezethet. Kitorési lehetőséget a további fejlesztések biztosíthatnak: az ODR-ben szolgáltató könyvtárak katalógusai lassan felzárkóznak a MOKKÁ-ra, így még több könyvtár nyíthat ki a használók számára. Nagy szükség lenne egy, az időszaki kiadványok lelőhelyeit tartalmazó országos metaadatbázisra, amely sok könyvtárat szabadíthatna meg az előfizetési kényszertől, a szükségtelen archiválástól.

Mindehhez pedig az elektronikus úton történő szövegküldés nagyon széleskörű elterjedése kívántatna meg, mert a jelenlegi másolási technikák fizikailag ronscolják a nyomtatványokat, és csak korlátozott mértékben tudják kielégíteni az igényeket. A rendszer szolgáltatási struktúrájának kiépülése segíthet a könyvtáraknak gyűjtőkörü meghatározásában, a gyűjtési gyakorlat pontosításában, egyúttal helyben nyújtott szolgáltatásaik bővítésében is. A kettő ugyanis rendkívül szorosan összefügg: a rendszer tagjaként jól működő könyvtárnak „helyben” kell sikeresnek lennie, mert használóinak többsége innen toborzódik, s a helyi „elégedettség” teremti meg a fenntartó anyagi támogatását. Jól működő rendszert pedig csak jól működő tagok alkothatnak.

Apasztani pedig kell. Ez nem kérdéses...

Kiss Gábor